

Prazniki in slovenske šege ob pustovanju

Petra Rus Mušič, profesorica slovenskega jezika s književnostjo, OŠ Stična

V članku razpravljam o nastanku praznikov in povezanosti človeka z naravo oziroma bogovi. Predstavim pustovanje na Slovenskem, opišem bistvene slovenske pustne maske ter najpomembnejše svetovne karnevale. Podrobneje se posvetim pustovanju nekoč in danes na Dolenjskem, in sicer v kraju Krka z okolico, kjer smo z učenci OŠ Stična leta 2015 imeli raziskovalni tabor in smo raziskovali tudi pustne šege ter navade v kraju Krka z okolico. V krških krajih je bilo po pripovedovanju starejših prebivalcev tradicionalno praznovanje pusta še nekaj let nazaj močno prisotno, sedaj pa se običaji in šege ob pustu izgubljajo. Zdi se, da je bilo nekoč praznovanje bolj povezano z naravo, z bogovi, medtem ko bi za dandanašnji čas lahko rekli, da se vse bolj praznuje le zaradi užitka, veseljačenja, daril, izgublja pa se pomen praznikov in z njimi tudi šege in navade.

Učenci OŠ Stična v pustnih maskah cerkljanskih laufarjev

Ključne besede: nastanek praznikov, pustovanje na Slovenskem, pustne šeme, pustovanje nekoč na Krki in okolici, svetovni karnevali

Uvod

Tako včasih kot danes ima vsako praznovanje določen pomen. Danes se zaradi posledic družbenih sprememb in razkrajanjem tradicionalne družbe vse bolj praznuje zaradi golega užitka, bega od skrbi, ljudje pa si vedno bolj površno predstavljajo nekdanje vrednote. Običaji vse bolj tonejo v pozabo, kar velja tudi za pustne šege in običaje na Krki z okolico.

Praznovanje

Nekoč, pred davnimi časi, človek pomembnejših stvari ni naredil po naključju, temveč je vedno upošteval določene norme, ki so izhajale iz dojemanja

človeka kot duhovnega bitja, neločljivo povezanega z naravo in bogovi. Ljudje so častili naravo in bogove, saj so se zavedali svoje šibkosti. Če si eno z naravo, si eno z bogom in s seboj. Zato so spremljali naravo skozi letne čase, rast rastlin in živali. Prav v vsem je bil duh.

Na začetku je bil človek odvisen predvsem od pogošto krute narave, ki si jo je razlagal po svoje, saj je ni razumel. Čez čas je spoznal, da nekateri ljudje vendarle znajo naravo bolje razlagati od drugih. Ti posvečeni posamezniki, ki so bili povezani z naravo, so bili v veliki večini moški: svečeniki, vrači, duhovniki, čarovniki. Ko so v povezovanje z naravo vključili vse ljudstvo, se je začelo praznovanje. Ker se ljudstvo skozi zgodovino ni več spominjalo prvotnih stvari in so v zavesti ostali le drobci tega, kar so razlagali vedeži, so svečeniki v človekovo rutino vpeljali posebna obredja in zanje določili prosti dan – praznik. Na praznik so ljudje tako opustili posvetna opravila in se posvetili duhovnosti. Simbolična praznika, ko se ne dela, sta na primer nedelja v krščanskem in sobota v judovskem svetu.

Nekoč so bili prazniki sestavljeni iz molitev, plesov, obrednega žrtvovanja. Človek je žrtvoval bogu/bogovom, da bi z njim/i prišel v stik. Praznik je bil magičen dan, ki se je povezoval z iskanjem smisla življenja in smrti, imel je posebno simboliko. Tudi veseljačenje ob praznikih ni bilo nikoli samo sebi namen, kot je to v današnjih časih, ko se pravi pomen praznikov izgublja in je v ospredju materialnost. Večina tradicionalnih praznikov izhaja iz religije, in sicer iz čaščenja bogov ali narave. V obredih so tako ljudje prosili za pomoč, za odpravo bolezni, slabe letine, skratka opozarjali so bogove oziroma naravne sile na svoje potrebe. Ljudje so bili popolnoma odvisni od narave, na severu so prosili za več sonca, na jugu za več dežja ... Naj je bilo v preteklosti ali je v sedanjosti: prazniki in praznovanja bodo obstajali, dokler bo obstajal človek.

Pustni karnevali po svetu

»Beneški karneval prvič omenjajo že leta 1094, uradno pa naj bi ga beneški senat za praznik razglasil leta 1296. V času Napoleona so zaradi strahu pred izgredi festival prekinili in ga nadaljevali šele po dvesto letih. Na karnevalu tradicionalno nosijo štiri osnovne starodavne maske ali kostume: Bauta, Larva, Moretta in Zenta.« (Štamcar 2012).

Zelo znan je tudi karneval v Riu de Janeiru. Nastal je iz zgodnjega pusta, ki je bil nekajdnevni praznik. Takrat so vsepovprek škropili z vodo in se tako pripravljali na strogi post. V modernih časih pa ulice Ria preplavijo ljudje, oblečeni v pisana oblačila, ki pojejo in plešejo. Znamenite so pomanjkljivo oblečene plesalke različnih plesnih šol, ki tekmujejo za naziv najboljših plesalcev v Braziliji.

Karneval v mestu Köln organizirajo že od leta 1823. V dneh okoli pusta mesto obišče veliko gledalcev, ki vidijo 11.000 udeležencev na 500 konjih in nekaj sto vozovih. Osnovne maske so moški, preoblečeni v Kmeta, Devico in Plemiča.

V času pusta ulice New Orleansa zavzame velika pustna povorka, imenovana Mardi Gras Parade. Na njej se združijo velike, nenavadne maske in navdušeni obiskovalci.

Pustovanje na Slovenskem

Pust

Pust je eno pomembnejših praznovanj, ki se je izvorno umeščalo v čas zime, okoli zimskega solsticija. V teh nočeh so se po starih verovanjih prebujale zle sile. Na Slovenskem se je ohranilo le eno praznovanje v času zimskega solsticija – le šemljenje iz Zgornje Bohinjske doline, in sicer novoletni oteповci. Ljudje so si na oteповce okoli novega leta privoščili razposajenost, nosili so maske in od hiše do hiše tepežkali njihove prebivalce. Iz tovrstnih zimskih praznovanj se je kasneje razvil pust, ko so ljudje maskiranja prenesli v čas pred štiridesetdnevnim postom, saj so se pred strogim postom želeli še malo pozabavati.

V predkrščanski dobi so se maskirali samo moški za namen obredov z mitološko vsebino. V pustnih šegah se lahko najde veliko poganskih prvin, s katerimi so ljudje skušali vplivati na naravo, na primer na preganjanje zime. V Sloveniji se je ohranilo vsaj sto petdeset tradicionalnih mask iz starih časov, kar je glede na majhnost naše dežele precejšnje bogastvo. V pustni čas sodijo tudi pustne povorke oziroma sprevodi maškar po Sloveniji. Kot vodja in vladar teh sprevodov različnih mask po navadi nastopa Pust. Na koncu mora iti na sodbo, kjer ga doleti smrtna kazen. Najbolj znani karnevali v Sloveniji se praznujejo na Ptujju, v Cerknici in Cerknem.

Pust je danes premični praznik (konec pusta je pepelnična sreda, ki je vedno štirideset dni pred velikonočno nedeljo). Glavni pustni dan, torek, je vedno določen. Pravi pustni dnevi so še pustna nedelja in ponedeljek, soboto pa so dodali šele v sodobnem

času. Pustna požrešnost, ki traja vse te dni, se nato prevesi v post, v očiščevanje, v žrtvovanje materialnega duhovnemu.

Znamenite slovenske maske

Najbolj znamenita slovenska pustna maska je vsem znani Kurent ali Korant s Ptujkega polja. Oblečen je v ovčji kožuh, prepasan z verigo ali usnjenim pasom, za katerim je pripeto več zvoncev. Na glavi ima kapo, ki je narejena iz strojenega usnja; oči in usta so obrobljena z rdečo barvo, nos je podaljšan v rilec. Iz ust mu visi rdeč jezik, na kapi ob strani ima rogove in šope perja, v roki pa nosi palico. Koranti se družijo v skupine, s poskakovanjem zvonijo z zvonci. Spremlja pa jih hudič.

Med šemami iz starega izročila so znani tudi cerkljanski laufarji z Goriškega. Njihove maske smo z

Učiteljica OŠ Stična na raziskovalnem taboru – našemljena v nevesto

učenci OŠ Stična podrobneje spoznali leta 2018, ko smo bili v Cerknem v šoli v naravi. Imajo leseno, izrezljano in pobarvano masko. Glavni laufar je Pust, ki ima obleko iz mahu, v rokah pa nosi mlado smreko. Ves pokrit z bršljanom je Ta bršljanast. Oba imata prijazni maski. Nasprotje njiju sta divja Ta tirjesta, na sebi imata frfotajoče tirje ter grozljivo larfo na obrazu. V cerkljansko laufarijo spadajo še Ta star in Ta stara, Lamant, Ta kožuhast ... Na pustni torek sodijo Pustu, ki je kriv, da so ljudje preveč pojedli in zapravili obilo denarja. Zato Ta star udari Pusta po glavi in tako konča pustni čas. Ta pustni običaj je v Cerknem z okolico še dandanes močno prisoten.

Pustovanje na Krki z okolico

Starejši prebivalci Krke z okolico so v okviru raziskovalnega tabora leta 2015 pripovedovali o zanimivih pustnih navadah, šegah.

Po pripovedovanju Feliksa Lekana, takrat starega 72 let, je bil v njegovih mladih letih pust eden izmed njegovih najljubših praznikov. Takrat se je bilo treba najesti, tudi če je bila v družini revščina. »Že v četrtek pred pustom (ob »malem pustu« ali na »debeli četrtek«) je na mizo prišla predpisana jed, prekajena spodnja čeljust ali svinjski rilec v ričetu. Kako je to nujno, so zapisali tudi v pregovoru Danes je ta mal pust, se kuha čeljust. Na pustni torek so gospodinje pekle krofe. Še starejša obredna jed pa sta ocvirkova potica in špehovka. V nekaterih krajih na pust jedo žlikrofe, narejene iz ajdove in bele moke« (Kastelic in Logar 2015, 49).

Veronika Sadar, rojena 1949, je povedala, da so bile v starih časih pustne norčije predvsem praznik otrok, vsaj na podeželju. Otroci so si napravili maske iz papirnatih vreč, ki so jih okrasili s trakovi. Po navadi so obleke našli na podstrešju ali v stari omari. Ko se je delal mrak, so se zbrali na vasi in hodili od hiše do hiše. Vedno jih je spremljala glasba. Velikokrat so igrali na harmoniko, ki jo je spremljal še kak drug instrument. Pri vsaki hiši so zaplesali, zato so otroci dobili krofe, bonbone ali celo mandarine. Vsak je imel

svojo vrečko ali cekar. Na koncu so se zopet zbrali na vasi in si ogledovali, kaj so dobili. »Izkupiček« so si razdelili ali skupaj pojedli. To je bil zelo velik dogodek. S tem so pregnali zimo.

Pavla Sadar, rojena 1932, pripoveduje, da so si otroci nekoč naredili maske iz papirja ali kartona, namazali so se s sajami iz peči, da jih ljudje ne bi prepoznali. Pove, da so hodili po hišah in da so od bogatejših vaščanov dobili tudi jajca ali kakšen tolar. V maskare so hodili tudi starejši, muzikanti so igrali, ostale maske so plesale. Može so prišli k hiši z masko, ki je bila ovita v zajčjo kožo, imela je dve čeljusti in je bila nasajena na kol. Zgornjo čeljust so premikali, maska je »rekla«: »Lačna, žejna, lačna, žejna«. Gospodar hiše je maski v usta položil dobrote.

V današnjem času so nekatere stvari na Krki ob pustu še vedno prisotne. Otroci se vsako leto našemijo v maske, ki jih v veliki večini kupijo, in hodijo od hiše do hiše. Večinoma dobijo sladkarije ali denar. Tudi doma jedo krofe, ki pa jih matere v veliki večini več ne pečejo, temveč jih kupijo v trgovini. Ostalih tradicionalnih pustnih jedi se skoraj ne pripravlja več. Ostale pustne šege in navade žal tudi na Krki z okolico tonejo v pozabo.

Sklep

Na raziskovalnem taboru na Krki so učenci OŠ Stična dodobra raziskali pustne običaje in šege. Z navdušenjem so poslušali pričanja starejših prebivalcev Krke z okolico, ki so govorili o pustnih običajih najmanj šestdeset let nazaj. Nekateri so radi poizkusili pustne jedi (ocvirkovko, špehovko, domače krofe), ki so jih s pomočjo učencev pripravile prebivalke tega kraja. Ustvarjali so maske iz papirnatih vreč, časopisa in trakcev, nekateri učenci so se namazali s sajami, kot so to počeli Krčani vrsto let nazaj. Učenci so tako obudili že skoraj pozabljene pustne navade in bili nad tem navdušeni. Pri tem so sodelovale tudi učiteljice, oblečene v tradicionalne pustne maske neveste.

Prav tako so bili učenci navdušeni nad cerkljanskimi pustnimi maskami. Spoznali so, da je v nastanek take maske vloženo veliko truda in časa, saj prebivalci Cerknega vsako masko izdelajo ročno in tako ohranjajo cerkljansko pustno tradicijo.

Kljub temu da se pustne navade in šege žal vse bolj izgubljajo, pa je na nas, učiteljih, da jih s pomočjo raziskovalnih taborov in šol v naravi zopet obudimo in jih na zanimiv ter primeren način predstavimo našim bodočim rodovom.

Viri in literatura

Kastelic, Zlata in Logar, Marjeta (ur.) (2015): *Potujemo skozi čas*. Raziskovalni tabor Krka, letnik 8, številka 2. Bevke: Smar-team. *Najbolj zanimivi pustni karnevali na svetu* (2018). Dostopno na <http://www.tripemento.com/2018/02/07/najbolj-zanimivi-pustni-karnevali-na-svetu/> (dostop 11. 11. 2018).
Ovsec, Damjan (1993): *Velika knjiga o praznikih*. Ljubljana: Domus. Štamcar, Miha (2012): *Najpomembnejši pustni karnevali v našem delu Evrope*. Dostopno na <https://www.dnevnik.si/1042510597> (dostop 11. 11. 2018).

Foto: Stanko Kozel / Zavod za turizem Ptuj